

Τὸ ζήτημα τῆς γονυκλισίας Χριστόδουλος Παρασκευαΐδης (+) Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν (1998-2008)

[Ορθοδοξία και Ορθοπραξία](#) / [Θεολογία και Ζωή](#) / [Ορθόδοξη πίστη](#)

Τὸ ζήτημα τῆς κατὰ τὶς Κυριακὲς γονυκλισίας ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολεῖ τοὺς κληρικοὺς καὶ τοὺς πιστοὺς, ἐπειδὴ γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχουν διατυπωθεῖ ἐκ διαμέτρου ἀντίθετες ἀπόψεις. Ὑπάρχουν δὴλ. ἐκεῖνοι ποὺ ἰσχυρίζονται ὅτι ἀπαγορεύεται ἀπὸ τοὺς Ἱ. Κανόνες, καὶ εἰδικὰ ἀπὸ τὸν 20ὸν τῆς Α' Οἰκουμενικῆς, οἱ γονυκλισίες κατὰ τὶς Κυριακὲς καὶ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου, διότι δὲν συνάδουν πρὸς τὸν χαρμόσυνο καὶ ἀναστάσιμο χαρακτήρα τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, μιᾶ καὶ οἱ γονυκλισίες εἶναι ἐκδηλώσεις μετανοίας καὶ τοῦ κατὰ Θεὸν πένθους. Καὶ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ποὺ ἰσχυρίζονται τὰ ἀντίθετα, ὅτι δὴλ. τὸ γονάτισμα κατὰ τὴν ὥρα τῆς εὐλογίας τοῦ Ἄρτου καὶ τοῦ Οἴνου, στὸ “Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν . . .” δὲν εἶναι γονάτισμα πένθους, ἀλλὰ λατρείας πρὸ τοῦ θαύματος ποὺ ἡ προσκυνητὴ θεότης ἐπιτελεῖ κατ’ ἐκείνην τὴν ἱερὴ στιγμή. Καὶ ὑπάρχει καὶ μία τρίτη κατηγορία θεολόγων ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ γονυκλισία κατὰ τὶς Κυριακὲς οὔτε συνιστᾶται, οὔτε ἀπαγορεύεται. Ἀπλῶς γίνεται ἀνεκτὴ ὅπου ἰσχύει καὶ τηρεῖται.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὅσοι χριστιανοὶ μας γονατίζουν τὶς Κυριακὲς, δὲν τὸ κάνουν ἀπὸ ἀσέβεια, ἀλλὰ ἀπὸ μεγάλη εὐλάβεια, ἐπειδὴ ἔχουν διδαχθῆ ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ “Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν . . .” συμβαίνουν φρικτὰ μυστήρια, ἐφ’ ὅσον τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρασί, μὲ τὴν ἐπίκληση τοῦ Ἁγ. Πνεύματος μεταβάλλεται σὲ Σῶμα καὶ Αἷμα Χριστοῦ. Καὶ εἶναι ἐπίσης βέβαιο ὅτι οἱ πιστοὶ μας αὐτοὶ δὲν ἔχουν ἐντρυφήσει στοὺς Ἱ. Κανόνες, δὲν ἔχουν μελετήσει τοὺς Ἁγ. Πατέρες καὶ συμπεριφέρονται ὅπως τοὺς ἐπιβάλλει ἡ χριστιανικὴ τους συνείδηση, ἔστω κι ἂν ἡ συμπεριφορὰ τους αὐτὴ παραβιάζει τὴν τάξη τῆς Ἐκκλησίας. Στὴ συνέχεια ἐπιχειροῦμε μίᾳ ἀναλυτικῇ καὶ ἀντικειμενικῇ παρουσίασῃ τῶν διαφόρων πτυχῶν τοῦ θέματος στὴν προσπάθειάν μας νὰ ὀρίσωμε τὸ ὀρθόν, ποὺ πρέπει οἱ πιστοὶ μας νὰ ἀκολουθήσουν.

Α - ΤΙ ΣΗΜΑΙΝΕΙ Η ΛΕΞΗ ΓΟΝΥΚΛΙΣΙΑ

Πρὶν προχωρήσουμε στὰ ἐπόμενα βήματα εἶναι χρήσιμο νὰ δοῦμε τί ἐννοοῦν οἱ Ἱ. Κανόνες μὲ τὴν λέξη γονυκλισία. Ἡ γονυκλισία κατ’ ἀρχὴν εἶναι ἀρχαία εὐλαβῆς συνήθεια, μὲ τὴν ὁποίαν οἱ προσευχόμενοι ἄνθρωποι ἐξεδήλωναν τὴν πίστιν των. Ἡ γονυκλισία διακρίνεται σὲ δύο εἴδη. Πρῶτον ὅταν ὁ προσευχόμενος ἄνθρωπος κάμπτει τὰ γόνατά του καὶ κρατεῖ ὄρθιο καὶ πρὸς τὰ ἐμπρὸς τὸ σῶμα του. Συνήθως ἡ στάση αὐτὴ συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ταυτόχρονο σταυροκόπημα. Τὴ στάση αὐτὴ τηροῦμε κατὰ τὸν Ἑσπερινό της γονυκλισίας δὴλ. τῆς Πεντηκοστῆς. (Πρβλ. καὶ τὸν ὑπαινιγμὸ τῆς πρώτης εὐχῆς τοῦ Ἑσπερινοῦ της γονυκλισίας “δεήσεις προσφέρειν ἐν αὐχένος καὶ γονάτων κλίσεσιν”). Δεύτερον, ὅταν ὁ πιστός, μὲ τὰ γόνατά του στηρίζεται στὸ ἔδαφος, ἀκουμπᾷ τὰ χέρια του σ’ αὐτὸ καὶ τὸ μέτωπόν του κατὰ γῆς ἢ ὅταν ἐνῶ εἶναι ὄρθιος, γονατίζει μὲ τὰ δυὸ γόνατα καὶ σκύβει μέχρις ὅτου τὸ μέτωπό του ἀκουμπήσῃ τὸ δάπεδο καὶ πάλιν ἀμέσως ἀνίσταται.

Τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται πλειστάκις. Τὸ πρῶτον εἶδος τῆς γονυκλισίας καλεῖται καὶ μικρὴ μετάνοια, τὸ δεύτερον μεγάλη μετάνοια ἢ πρόπτωσις ἢ ὑπόπτωσις ἢ ἔδαφιαία προσκύνησις. Τέτοιες μετάνοιες κάνουμε κατὰ τὴν Θ. Λειτουργία τῶν Προηγιασμένων, ὅταν διέρχονται τὰ Ἅγια ἀπὸ ἐμπρός μας. Μεγάλῃ χρήσῃ μεγάλων μετανοιῶν γίνεται ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς, ἐνῶ καὶ οἱ Πνευματικοὶ ἐπιβάλλουν ἐνίοτε τὶς μεγάλες μετάνοιες ὡς ἐπιτίμιο σὲ ἀμαρτήσαντες χριστιανοὺς ποὺ μετανοοῦν γιὰ τὶς ἀμαρτίες τῶν. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Νηστευτὴς εἰσήγαγε αὐτὴν τὴν συνήθειαν τῶν ἐπιτιμιῶν, τὶς δὲ μεγάλες αὐτὲς μετάνοιες ὀνομάζει ἀπλῶς γονυκλισίαι. Ο Μ. Βασίλειος ταυτίζει τὴ μετάνοια μὲ τὴν ὑπόπτωσιν.

Διαφοροποίηση ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν μικρῶν καὶ τῶν μεγάλων μετανοιῶν παρατηρεῖται στὸ κολλυβαδικὸ Τυπικὸ τοῦ λογίου οἰκονόμου π. Γεωργίου Ρήγα ἀπὸ τὴν Σκιάθου, ὅπου ἀναγράφονται τὰ ἑξῆς : “Αἱ μετάνοιαι εἶναι δύο εἰδῶν, μικραὶ καὶ μεγάλαι. Καὶ αἱ μὲν μικραὶ εἰσὶ τὰ προσκυνήματα διὰ τοῦ σημείου τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς κλίσεως μόνον τῆς κεφαλῆς γινόμενα χωρὶς κλίση γονάτων. Αἱ μικραὶ μετάνοιαι γίνονται καθ’ ἐκάστην ἐν πάσῃ ἡμέρᾳ καὶ οὐδέποτε ἀργοῦσι. Μεγάλαι δὲ εἰσὶν αἱ διὰ τῆς κλίσεως τῶν γονάτων... Αἱ μεγάλαι μετάνοιαι οὐδέποτε ἐπιτρέπεται νὰ γίνονται ἐν Σαββάτῳ ἢ Κυριακῇ (παρεκτὸς τῆς ἑορτῆς τοῦ Τιμίου Σταυροῦ) γίνονται δὲ μόνον ἐν τῇ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ καθ’ ἐκάστην πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῇ” (Τυπικόν, Θεσσαλονίκη, 1994, σ. 42).

Ἐκ τῶν ὀλίγων αὐτῶν στοιχείων συνάγεται πάντως ὅτι ἡ προσευχὴ ποὺ γίνεται μὲ γονυκλισίαι ἔχει τὴν ἔννοιαν τῆς μετανοίας δηλ. τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Εἶναι δὲ γνωστὸν ὅτι τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν οἱ μετανοοῦντες διεκρίνοντο σὲ 4 τάξεις, Πρῶτα - πρῶτα ἦσαν οἱ προσκλαίοντες, ποὺ παρέμειναν ἔξω ἀπὸ τὸ ναὸ καὶ παρακαλοῦσαν τοὺς ἄλλους πιστοὺς νὰ προσευχηθοῦν γι’ αὐτούς. Ἐπειτα ἦρχοντο οἱ ἀκροώμενοι. Αὐτοὶ εἰσῆρχοντο στὸ νάρθηκα μόνον, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἄκουγαν τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν. Μετὰ ἦρχοντο οἱ γόνυ κλίνοντες ἢ ὑποπίπτοντες, ποὺ παρέμειναν γονατιστοὶ σὲ ἔνδειξιν μετανοίας καὶ τέλος οἱ συνιστάμενοι. Οἱ μετάνοιες, κατὰ ταῦτα ἦσαν δεῖγμα ταπεινώσεως καὶ ἐκζητήσεως τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶχαν τὸν συμβολισμὸ τῆς πτώσεως κατὰ γῆς καὶ τῆς ἀνορθώσεως. Μὲ τὴν πτώσιν ἐσημαίνετο καὶ τὸ πένθος καὶ ἡ κατάνυξις. Μὲ τὴν ἀνόρθωσιν ἢ σωτηρίαν. “Καὶ καθ’ ἐκάστην δὲ γονυκλισίαν - γράφει ὁ Μ. Βασίλειος - καὶ διανάστασιν ἔργῳ δείκνυμεν ὅτι διὰ τῆς ἀμαρτίας εἰς γῆν κατερρῦημεν καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς εἰς οὐρανὸν ἀνεκλήθημεν” (Συναγμα . . . Ράλλη - Ποτλῆ Δ, σέλ. 286).

Β - ΤΙ ΛΕΓΟΥΝ ΟΙ ΙΕΡΟΙ ΚΑΝΟΝΕΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΡΜΗΝΕΥΤΕΣ ΤΩΝ

Ἡ Κυριακὴ διεκρίνετο ἀνέκαθεν ὡς ἡμέρα - χαρᾶς καὶ πανηγύρεως, λόγῳ τῆς Ἀναστάσεως. Γι’ αὐτὸ καὶ τὴν Κυριακὴν δὲν νηστεύουμε, καὶ ὅταν διανύουμε

περίοδον νηστείας, πού δὲν καταλύομεν λάδι, τὸ Σάββατο καὶ τὴν Κυριακὴν γίνεται κατάλυσις. Ὁ 66ος Κανὼν τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων ὀρίζει. “Εἰ τις κληρικὸς εὗρεθῆ τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων ἢ τὸ Σάββατον πλὴν τοῦ ἑνὸς μόνου (τοῦ Μ. Σαββάτου) καθαιρείσθω. Εἰ δὲ λαϊκὸς ἀφοριζέσθω”. Ὁ 18ος τῆς ἐν Γάγγρα ὀρίζει. “Εἰ τις διὰ νομιζομένην ἄσκησιν ἐν τῇ Κυριακῇ νηστεύει, ἀνάθεμα ἔστω”. Μπορεῖ κάποιος νὰ διερωτηθῆ διατὶ οἱ Κανόνες ἀσχολοῦνται μὲ τέτοια πράγματα καὶ δὲν ἀφήνουν ἐλεύθερο τὸν κόσμον νὰ κάνει ὅ, τι τοῦ ἀρέσει καὶ ὅ, τι θέλει. Εὐλόγος φαίνεται ἡ ἀπορία. Ὅμως σὲ ὅλα τὰ θέματα δὲν πρέπει νὰ ἀκολουθοῦμε τὸ ἀρέσκον, ἀλλὰ τὸ ὀρθόν. Ἄλλοιῶς δὲν θὰ ὑπάρχει τάξις στὴν Ἐκκλησίαν καὶ δὲν θὰ τηροῦνται οἱ συμβολισμοί, πού οὐσιαστικὰ ἔχουν δογματικὸ περιεχόμενον. Ὁ καθηγητὴς κ.Ι. Φουντούλης παρατηρεῖ. “Ἡ στάσις κατὰ τὴν θείαν λατρείαν δὲν καθορίζεται ἀπὸ τὴν δικὴν μας προσωπικὴν εὐλάβειαν καὶ διάθεσιν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας, βάσει τοῦ νοήματος, πού δίδει σὲ κάθε λειτουργικὴν στάσιν καὶ σὲ κάθε λατρευτικὴν στιγμὴν” (Ἰω. Φουντούλης. Λειτουργικά σ. 237).

Μαζὶ μὲ τὴν νηστείαν οἱ ἰ. Κανόνες ἀπαγορεύουν καὶ τὴν γονυκλισίαν τὴν Κυριακὴν. Ὁ Ἅγιος Εἰρηναῖος γράφει, “Τὸ δὲ ἐν Κυριακῇ μὴ κλίνειν γόνυ σύμβολόν ἐστὶ τῆς Ἀναστάσεως, δι’ ἧς τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι τῶν τῶν ἀμαρτημάτων καὶ τοῦ ὑπ’ αὐτοῦ τεθνατωμένου θανάτου ἠλευθερώθημεν”. Συναφῆς εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ψευδο-Ἰουστίνου στὴν ΡΙΕ’ ἀπάντησις τοῦ περὶ ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὴν Κυριακὴν. “Ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν δὲ χρόνων ἡ τοιαύτη συνήθεια ἔλαβε τὴν ἀρχήν, καθὼς φησὶν ὁ μακάριος Εἰρηναῖος, ὁ μάρτυς καὶ ἐπίσκοπος Λουγδούνου” (ΒΕΠΕΣ 4, 1955 σ. 128) . Βασικὴ σημασία γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει ὁ 20ός ἱερός Κανὼν τῆς Α’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ ὁποῖος ὀρίζει. “Ἐπειδὴ τινὲς εἰσὶν ἐν τῇ Κυριακῇ γόνυ κλίνοντες καὶ ἐν ταῖς Πεντηκοστῆς ἡμέραις, ὑπὲρ τὰ πάντα ἐν πάσῃ παροικίᾳ φυλάττεσθαι, ἐστῶτας ἔδοξε τῇ Ἁγίᾳ Συνόδῳ τὰς εὐχὰς ἀποδιδόναι τῷ Θεῷ”. Δηλ. ἡ ἁγία Σύνοδος ὀρίζει τὴν Κυριακὴν καὶ τὴν περίοδον τοῦ Πεντηκοσταρίου ὄρθιοι νὰ προσεύχωνται οἱ χριστιανοί. Πιὸ σαφῆς εἶναι ὁ 90ός ἰ. Κανὼν τῆς Στ’ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἰδοὺ τί ὀρίζει. “Ταῖς Κυριακαῖς μὴ κλίνειν ἐκ τῶν θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων κανονικῶς παρελάβομεν, τὴν τοῦ Χριστοῦ τιμῶντες ἀνάστασιν. Ὡς ἂν οὖν μὴ ἀγνοῶμεν τὸ σαφές τῆς τούτου παρατηρήσεως δῆλον τοῖς πιστοῖς καθιστῶμεν, ὥστε μετὰ τὴν ἐν Σαββάτῳ ἑσπερινὴν τῶν ἱερωμένων πρὸς τὸ θυσιαστήριον εἴσοδον, κατὰ τὸ κρατοῦν ἔθος, μηδένα γόνυ κλίνειν μέχρι τῆς ἐφεξῆς κατὰ τὴν Κυριακὴν ἑσπέρας, καθ’ ἣν μετὰ τὴν ἐν τῷ λυχνικῷ εἴσοδον αὐθις τὰ γόνατα κάμπτοντες, οὕτω τὰς εὐχὰς τῷ Κυρίῳ προσάγομεν”. Δηλ. ἀπὸ τὸ βράδυ τοῦ Σαββάτου, μετὰ τὸν Ἑσπερινόν, μέχρι τὸν Ἑσπερινόν τῆς Κυριακῆς ὀφείλομεν νὰ μὴ γονατίζουμε ὅταν προσευχώμεθα. Ἰδοὺ πῶς σχολιάζει τὸν Κανόνα αὐτὸν ὁ Βαλσαμῶν. “Καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ κατὰ τὴν ἑσπέραν τοῦ Σαββάτου τουτέστι πρὸς τῆς ἡμέρας τῆς Κυριακῆς γέγονεν, ἵνα ἀπὸ τοῦ σκοτίου τὰ τῆς ἑορτῆς καταλήξωσι πρὸς φῶς καὶ ἡ πανήγυρις τῆς Ἀναστάσεως γίνηται διὰ

όλοκλήρου νυχθημέρου”. Άλλωστε είναι γνωστόν ὅτι Θ. Λειτουργία δὲν τελεῖται κατὰ τὶς ἡμέρες τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς , παρὰ μόνον Σάββατον καὶ Κυριακὴν. Καὶ τοῦτο διότι ἡ Θ. Λειτουργία εἶναι προτύπωση τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ἄς δοῦμε τώρα τί λέγουν οἱ Πατέρες σχετικά. Ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος στον 15ον Κανόνα του γράφει. “Τὴν δὲ Κυριακὴν χαρμοσύνης ἡμέρας ἄγομεν διὰ τὸν Ἀναστάντα ἐν αὐτῇ, ἐν ἧ οὐδὲ γόνυ κλίνειν παρειλήφαμεν”. Ὁ Ἅγιος Νικηφόρος ὁ ὁμολογητὴς στὸν 10ον Κανόνα του ὀρίζει. “Χρὴ χάριν ἀσπασμοῦ κλίνειν γόνυ ἐν Κυριακῇ καὶ ἐν ὅλῃ τῇ Πεντηκοστῇ οὐ μὴν τὰς ἐξ ἔθους γονυκλισίας ποιεῖν”. Ὁ Μ. Βασίλειος. “Καὶ ὀρθοὶ μὲν ποιούμεν τὰς εὐχὰς ἐν τῇ μίᾳ τοῦ Σαββάτου” (91ος Κανὼν). Καὶ στὴ συνέχεια ἐξηγεῖ καὶ τοὺς λόγους ἕνεκα τῶν ὁποίων δὲν πρέπει νὰ γονατίζουμε τὴν Κυριακὴ καὶ τὴν περίοδο τοῦ Πεντηκοσταρίου. Οἱ λόγοι δὲ εἶναι κατὰ βάσιν τὸ γεγονός ὅτι ἡ Κυριακὴ εἶναι ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου μας καὶ ἐπομένως καὶ ἐμεῖς ὀφείλουμε νὰ παραμένουμε ὀρθοὶ σὲ θέση ἀνορθώσεως – ἀναστάσεως. Ἐπίσης ἡ κάθε Κυριακὴ εἶναι σύμβολον τῆς ὀγδόης ἡμέρας δὴλ. τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καὶ γι’ αὐτὸ ἡ Ἐκκλησία παιδαγωγεῖ καὶ διδάσκει τοὺς πιστοὺς νὰ θυμοῦνται τὸν μέλλοντα αἰῶνα καὶ νὰ προετοιμάζονται νὰ τὸν ὑποδεχθοῦν σὲ στάση ὀρθία ποὺ δείχνει τὴν ἐτοιμότητα. ” Ἐν ἧ (Κυριακῇ) τὸ ὀρθιον σχῆμα τῆς προσευχῆς προτιμᾶν οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμᾶς ἐξεπαίδευσαν ἐκ τῆς ἐνεργοῦ ὑπομνήσεως οἶονεῖ μετοικίζοντες ἡμῶν τὸν νοῦν ἀπὸ τῶν παρόντων ἐπὶ τὰ μέλλοντα “. (Ρ. Γ. 27,66).

Ἐκ τῶν νεωτέρων Πατέρων ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης διευκρινίζει ὅτι ἡ ἀπαγόρευση δὲν περιλαμβάνει τὶς λεγόμενες μικρὲς μετάνοιες ποὺ κάνουμε ὅταν προσκυνοῦμε τὶς ἅγιες εἰκόνες. Ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀπαγορεύει τὶς Κυριακὲς τὴ λατρευτικὴ προσκύνησι. Γι’ αὐτὸ καὶ ἀκούεται τὸ “Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ . . . “. Αὐτὲς οἱ προσκυνήσεις γίνονται χάριν ἀσπασμοῦ καὶ δὲν ἀπαγορεύονται. Οἱ γονυκλισίες ὅμως εἶναι οἱ λεγόμενες “στρωτὲς μετάνοιες” δὴλ. μὲ τὸ μέτωπο νὰ ἀκουμπᾶ στὸ ἔδαφος. Αὐτὲς ἀπαγορεύονται, διότι ἀντιβαίνουν στὸν ἀναστάσιμο καὶ ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα τῆς Κυριακῆς, δηλ. τὸν χαρμόσυνο καὶ πανηγυρικὸ, πού, ὡς ἐκ τούτου, εἶναι ἀσυμβίβαστος μὲ κάθε ἔννοια πένθους, ποὺ οἱ μεγάλες μετάνοιες ὑποδηλώνουν. Διὰ τοῦτο ψάλλει ἡ Ἐκκλησία. “Αὕτη ἡ ἡμέρα ἦν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασόμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ “.

Γ - ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ

Ἐκ τῶν θεολόγων δὲν συμφωνοῦν ὅλοι μὲ ὅσα ἐγράψαμεν ἀνωτέρω. Ἴδου τὰ κυριώτερα ἐπιχειρήματα των.

Όταν οί Μυροφόρες συνάντησαν τὸν ἀναστάντα Κύριον ἔπεσαν στὰ πόδια Του καὶ τὸν προσκύνησαν. Καὶ ἦταν ἡμέρα Κυριακὴ ὅταν ἔγινε αὐτό. Στὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας οἱ ἔνδεκα Μαθητὲς προσκύνησαν τὸν Κύριο μετὰ τὴν Ἀνάστασίν Του. Ὁ Ἀπ. Παῦλος γράφων πρὸς τοὺς Κορινθίους περιγράφει τὴν λατρευτικὴ σύναξιν ὅπου ὁ κάθε πιστός “πεσῶν ἐπὶ πρόσωπον προσκυνήσει τῷ Θεῷ”. (Α΄ Κόρ. 14, 25). Ἐδῶ βέβαια δὲν διευκρινίζεται ἂν ὁ Ἀπόστολος ἀναφέρεται σὲ λατρευτικὴ σύναξη ποὺ γίνεται ἡμέρα Κυριακὴ. Σοβαρὰ ἐπιχειρήματα ὑπὲρ τοῦ γονατίσματος κατὰ τὶς Κυριακὲς προσάγει, βιβλικὰ, ἱστορικὰ, καὶ κανονικὰ ὁ καθηγητὴς Π. Τρεμπέλας στὸ βιβλίον του “Ἡ γονυκλισία ἐν ταῖς Κυριακαῖς”. Στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ σοφὸς καθηγητὴς ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρία τῶν κωδίκων 865 καὶ 2055 τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Ἑλλάδος περὶ τοῦ Ἀρχιερέως ὁ ὁποῖος “βάλλει τρεῖς μετανοίας”. Ὅμως ἡ λεπτομέρεια αὐτὴ δὲν εἶναι τόσο σοβαρὴ ὥστε νὰ δικαιολογήσει τὴ γονυκλισία κατὰ τὴν Κυριακὴ. Ἡ ἴδια παρατήρηση ἰσχύει καὶ γιὰ το Τυπικὸ του 12ου - 13ου αἰῶνα τὸ ὁποῖο δημοσιεύει ὁ Δημητριάδης (τόμος 1 σ. 812) καὶ στὸ ὁποῖο μαρτυρεῖται “τριπλὴ γονυκλισία τοῦ ἱερέως”. Ὅμως περὶ αὐτῶν ἰσχύει ἡ παρατήρηση τοῦ Βλαστάρεως στὸ Πηδάλιο, ὅτι “τὰ γινόμενα παρὰ τῶν κτιτόρων ἐν τοῖς μοναστηρίοις, τυπικὰ στέργειν ὀφείλουσιν, εἰ μὴ ποὺ τοῖς κανόσιν ἐναντιοῦνται”. Ὁ ἴδιος καθηγητὴς προσπαθεῖ, ἐπικαλούμενος τὸν κανόνα 91ον τοῦ Μέγ. Βασιλείου, νὰ σχετικοποιήσῃ τὴν περὶ ὀρθίας στάσεως κατὰ τὶς Κυριακὲς προσευχὴ γράφων ὅτι ἡ γνώμη τοῦ ἱεροῦ Πατρὸς προέρχεται “ἐκ τῆς ἀγράφου παραδόσεως”, ἐνῶ εἶχε προηγηθῆ ὁ 20ός Κανὼν τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Παράλληλα ὁ ἀείμνηστος καθηγητὴς ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρία τοῦ Τυπικοῦ τοῦ Ἁγ. Σάββα λεγὼν ὅτι αὐτὸ προβλέπει γιὰ τὶς Κυριακὲς “καὶ ἡμῶν γόνυ κλινόντων καὶ ἐπὶ γῆς κεκυφόντων”. (Ἐκκλησία” 25 - 26 σ. 198). Ὅμως στὴν ἔκδοσιν τοῦ Τυπικοῦ αὐτοῦ τοῦ ἔτους 1771 στὴ Βενετία ἀπὸ τὸν ἱεροδιάκονο Σπυρίδωνα Παπαδόπουλο, τὸ ἀκριβὲς κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς. “Καὶ ἡμῶν κλινόντων καὶ ἐπὶ γῆς κεκυφόντων” (σ. 5). Ἄλλωστε εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐναντίον τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Π. Τρεμπέλα ὑπὲρ τῆς γονυκλισίας ἀντέταξεν ἄλλα ἀντίθετα σὲ εἰδικὴ μελέτη τοῦ Ὁ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιὴλ στὸ περιοδικὸν “Ἐκκλησία” 33-34 (1948). Τέλος τὸ ἐπιχείρημα ὅτι κατὰ τὶς χειροτονίες ποὺ συνήθως τελοῦνται τὶς Κυριακὲς γονατίζομε, πρέπει νὰ προσεχθῆ, διότι οἱ σημαντικότεροι ἀρχαῖοι κώδικες δὲν ἀναφέρονται σὲ γονυκλισία οὔτε τοῦ χειροτονουμένου, οὔτε τοῦ λαοῦ. Ἡ μεταγενέστερη λειτουργικὴ πράξις ἀναφέρει γονυκλισία μόνον τοῦ ὑποψηφίου καὶ ὄχι τοῦ λαοῦ.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀείμνηστος Ἀρχιμ. Ἐπιφ. Θεοδωρόπουλος στὸ βιβλίον του “Περίοδος Πεντηκοσταρίου”, ἐπιμένει στὴ διάκριση τῶν διαφόρων μορφῶν γονυκλισίας. Ἀποφάνεται σχετικὰ ὁ π. Ἐπιφάνιος ὅτι “αὐτὸς ὁ τρόπος -(τοῦ συγκερασμοῦ τῆς ὀρθίας στάσεως καὶ τῆς λατρευτικῆς προσκυνήσεως) καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς

Ἐκκλησίας δὲν ἀθετεῖ καὶ μίαν βαθεῖαν ψυχικὴν ἀνάγκην ἱκανοποιεῖ. Τὴν ἀνάγκην δηλαδὴ τῆς λατρευτικῆς προσκυνήσεως τοῦ ἐνώπιόν μας ἤδη εὕρισκομένου, ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου, Βασιλέως καὶ Σωτῆρος μας". Καὶ φαίνεται ὅτι στὸ σημεῖο αὐτὸ κρύβεται καὶ ἡ λύση τοῦ ὅλου προβλήματος.

Ὁ Καθηγητὴς τῆς Θεολ. Σχολῆς τῆς Χάλκης κ. Β. Ἀναγνωστόπουλος στὴ μονογραφία του " Ἡ γονυκλισία κατὰ τὸν καθαγιασμὸν τῶν ἀχράντων του Κυρίου μυστηρίων κατὰ τὰς Κυριακᾶς. Ἡ παράδοσις τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης" καταθέτει τὶς ζωντανές του ἀναμνήσεις ἐκ τῆς Σχολῆς, ὅπου ὅλοι οἱ Πατριάρχες καὶ οἱ Σχολάρχες τῶν τελευταίων δεκαετιῶν, ὡς λ.χ. οἱ Πατριάρχες Μάξιμος καὶ Ἀθηναγόρας, ὁ Χαλκηδόνος Μελίτων, ὁ Θυατείρων Γερμανός, ὁ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος, ὁ Ἀμερικῆς Μιχαήλ καθὼς καὶ οἱ δύο Σχολάρχες κατὰ τοὺς χρόνους τῆς μαθητείας του, καὶ οἱ δύο κατὰ τὴν περίοδο τῆς καθηγεσίας του, ἐγονάτιζαν τὶς Κυριακές. Ὅμως ὁ Θεσσαλιώτιδος Ἰεζεκιήλ παραθέτει τὴ μαρτυρία τοῦ Τρίκκης καὶ Σταγῶν Πολυκάρπου (ὡς διακόνου τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου Ζ) σύμφωνα μὲ τὴν ὁποίαν στὸ Πατριαρχεῖο "οὐδεὶς ποτὲ ἔκλινε γόνυ ἐν ἡμέρᾳ Κυριακῇ, ἐθεώρουν δὲ τὴν συνήθειαν ὡς ἀλλοτρίαν καὶ ξένην πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Ὁρθοδοξίαν" (" Ἐκκλησία" 33-34, 1948, σ. 280). Καὶ ὁ Ἀρχιμ. Εὐσέβιος Ματθόπουλος, ἰδρυτὴς τῆς Ἀδελφότητος Θεολόγων " Ἡ Ζωή", ἐτίμα τὸ ἔθος τῆς γονυκλισίας, ἔχοντας τὸ παραλάβει ἀπὸ τὸν Γέροντά του π. Ἰγνάτιο Λαμπρόπουλο. Σοβαρὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ τῆς μὴ ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακές προσάγεται ἐκ τῆς πράξεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἐξουσιαστικὴ ἀρμοδιότητά της μετεκίνησε τὸν Ἑσπερινό της Κυριακῆς της Πεντηκοστῆς, κατὰ τὸν ὁποῖον γονατίζουν οἱ πιστοί, ἀπὸ τὶς ἑσπερινές ὥρες τῆς Κυριακῆς - ὅπου δὲν ὑπάρχει ἀπαγόρευση γονυκλισίας σύμφωνα μὲ τὸν 90όν Κανόνα τῆς Στ Οἰκουμενικῆς - στὴν πρωία τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, ἀσφαλῶς γιὰ λόγους ποιμαντικούς. Ἐπομένως, κατὰ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ ἀπαγόρευσις τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακές δὲν ἔχει ἀπόλυτο χαρακτήρα, ἀλλὰ δύναται νὰ παροραῖται χάριν ἄλλου πνευματικοῦ - ποιμαντικοῦ συμφέροντος. Ἡ θέσις τοῦ Τρεμπέλα εἶναι ὄντως ὅτι "ἐφ' ὅσον ἐπετράπη ἡ μετάθεσις τοῦ Ἑσπερινοῦ εἰς τὴν πρωίαν, ἡ ἀπαγόρευσις τῆς γονυκλισίας εἶναι σχετικὴ καὶ ἐπιδέχεται ἐξαιρέσεις καὶ ἐλαστικότητα". Καὶ ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης γράφει ὅτι οἱ εὐχές τῆς γονυκλισίας δὲν πρέπει νὰ ἀναπέμπονται τὴν πρωίαν διότι τοιοῦτοτρόπως καταστρατηγεῖται ἡ ἀπαγόρευσις τῆς γονυκλισίας. ("Διὸ οἱ τὰς εὐχὰς ταύτας ἀναγινώσκοντες τὸ πρωί, κακῶς καὶ ἡμαρτημένως καὶ παρὰ τοὺς ἰ. Κανόνας ποιοῦσιν") (Πηδάλιον, σ. 151). Ἐπὶ πλέον εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἔχει ἀποδεχθῆ τὶς προσκυνηματικὲς μετάνοιες κατὰ τὶς Κυριακές. Στὸ σημεῖο αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ παρατηρήσωμε ὅτι θεωροῦμε ἀξιοσημεῖωτη τὴν παρατήρησις τοῦ καθηγ. Τρεμπέλα ὅτι οἱ ἱεροὶ Κανόνες ποὺ ἀπαγορεύουν τὴν γονυκλισία κατὰ τὶς Κυριακές δὲν ἐπιβάλλουν κυρώσεις γιὰ τυχὸν παραβίασις τῆς συγκεκριμένης διατάξεως.

Ὁ καθηγητὴς κ. Ι. Φουντούλης ἀποδίδει τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἐθίμου τῆς γονυκλισίας σὲ ρωσικὴ ἐπιρροή, ἡ ὁποία ἀσκήθηκε στὰ καθ' ἡμᾶς, πιθανότατα ἀπὸ τὴν βασίλισσα Ὅλγα μὲ τὴν πρακτικὴν ποὺ ἐπεκράτησε στὸ παρεκκλήσιο τῶν

Ἀνακτόρων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διεδόθη στὶς ἐνορίες. Στὴν Ρωσία τὸ ἔθιμο αὐτὸ εἰσήχθη ἐπὶ Μέγ. Πέτρου ἀπὸ εὐρωπαϊκὴ ἐπίδραση. Ὁ ἴδιος ψέγων τὴν ὑποστήριξη τοῦ ἐθίμου αὐτοῦ γράφει. “Τὸ τραγικότερο στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι ὄχι ὅτι κλίνουν τὰ γόνατα μερικοὶ πιστοί, ἀκόμη καὶ λειτουργοί, κατὰ τὸν καθαγιασμὸ τῶν Τιμίων Δώρων, ἀλλὰ ὅτι αὐτὸ διδάσκεται καὶ ἐνθαρρύνεται ἀπὸ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοὺς ἱεροὺς Κανόνες καὶ τὴ μακραίωνη ἐκκλησιαστικὴ παράδοση καὶ πράξις. Ἡ εὐλάβειά μας κατὰ τὴ λατρεία δεσμεύεται ἀπὸ τὴ λειτουργικὴ τάξη καὶ συνίσταται στὸ νὰ συντονιζόμαστε στὸ ρυθμὸ καὶ στὸν τρόπο τῆς κοινῆς προσευχῆς. Ἄλλως προξενοῦμε ἀταξία καὶ αὐθαιρετοῦμε μὴ ὑπακούοντας στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς θεσμοὺς καὶ μὴ προσπαθώντας νὰ κατανοήσουμε τὸ πνεῦμα τους, ἀλλὰ εἰσάγοντες προσωπικὲς μας εὐσεβεῖς καὶ εὐσεβοφανεῖς ξένες πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μας παράδοση πρακτικὲς” (Ἰω. Φουντούλη. Λειτουργικά, σ. 239-240).

Δ - Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

Ἡ Ι. Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας μας κατὰ τὴν σύναξή της τοῦ Ὀκτωβρίου 1999 συμπεριέλαβε μεταξὺ τῶν θεμάτων της καὶ τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον “Λειτουργικὴ ἀκρίβεια, εὐταξία καὶ ἐνότης καὶ ψήφισις Κανονισμοῦ συστάσεως Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως” μὲ εἰσηγητὴ τὸν Σέβ. Μητροπολίτην Πατρῶν κ. κ. Νικόδημον ἐγκρατῆ γνῶστην τῶν τελετουργικῶν ζητημάτων. Ὁ Σέβ. εἰσηγητὴς μετέφερε στὸ ἱερὸ Σῶμα τὰ πορίσματα σὰ ὁποῖα κατέληξεν εἰδικὴ 10μελὴς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἐπιτροπῆ πού ἐρεύνησε τὸ θέμα. Στὸ ζήτημα τῆς γονυκλισίας ἐπρότεινε. “Ἡ γονυκλισία ἐν Κυριακῇ κατὰ τὸν “καθαγιασμὸν” δὲν ἀπαιτεῖται, οὐδὲ ἐπιβάλλεται. Θεωρεῖται ἀπλῶς ἀνεκτὴ”.

Ἡ ἄποψη αὐτὴ στηρίχθηκε στὸν συνδυασμὸ τῶν δύο ἀντιθέτων κατὰ τὰ ἄνω ἀντιλήψεων, ἐπειδὴ ἐκρίθη ὅτι οὔτε οἱ ὑπερτονίζοντες τὸν ἀπόλυτο χαρακτήρα τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς γονυκλισίας κατὰ τὶς Κυριακὲς ἔχουν δίκαιο, ἀλλ’ οὔτε καὶ οἱ κλίνοντες τὰ γόνατα κατὰ τὴν φρικτὴν ὥραν τοῦ καθαγιασμοῦ ἀγνοοῦν “τί τὸ Πνεῦμα (τῶν ἱερῶν Κανόνων) λέγει ταῖς Ἐκκλησίαις”. Δῆλ. ἡ ΙΣΙ κατέληξε στὴν ἄποψη ὅτι κανὼν εἶναι νὰ μὴ γονατίζουν οἱ χριστιανοὶ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ “Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν . . .” τὶς Κυριακὲς, ἐπειδὴ αὐτὸ συνιστοῦν οἱ ἱ. Κανόνες ἀποβλέποντες στὸν ἀναστάσιμο χαρακτήρα τῆς ἡμέρας. Ὅμως κατ’ οἰκονομίαν μπορεῖ νὰ γίνεαι ἀνεκτὴ καὶ ἡ γονυκλισία, ἐπειδὴ δὲν προδίδει ἀσέβειαν, ἀλλ’ ἀντιθέτως προδίδει μέγαν σεβασμὸν καὶ συνειδητὴν ἀναγνώρισιν τῆς φρικώδους θυσίας ἡ ὁποῖα συντελεῖται ἐπὶ τῆς Ἁγ. Τραπέζης τῇ ἐπικλήσει καὶ χάριτι τοῦ Παναγίου Πνεύματος”.

Ἡμεῖς προτιμῶμεν νὰ βασίσωμε τὴν ἄποψή μας ὄχι τόσο ἐπὶ τῆς ἀσκήσεως οἰκονομίας ὑπὲρ τῶν γόνου κλινόντων, ἢ ὀλιγώτερον ἐπὶ τῆς ἀπολύτου ἰσχύος τῆς

ἀπαγορεύσεως, ἀλλὰ κυρίως ἐπὶ τοῦ διαχωρισμοῦ τῆς ἐννοίας τῶν “γονυκλισιῶν” ὅπως αὐτὴ ἀνεπτύχθη ἀνωτέρω, καὶ ὅπως ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἄγιορείτης ἔχει ἐρμηνεύσει τὸν Κανόνα. Ἴδου τί γράφει στὴν ἐρμηνεία τοῦ 20οῦ Κανόνος τῆς Α΄ Οἰκουμενικῆς. “Σημειώνει δὲ ὅτι ὁ παρῶν Κανὼν δὲν λέγει διὰ τὰς γονυκλισίας τὰς παρ’ ἡμῶν κοινότερον ὀνομαζομένας μεγάλας μετανοίας, αἵτινες καὶ προσπτώσεις κυρίως ὀνομάζονται, τὰς ὁποίας ὅταν χάριν ἀσπασμοῦ γίνονται ἀγίων εἰκόνων θετέον καὶ μάλιστα τῶν φρικτῶν μυστηρίων δὲν ἐμποδίζει τόσον ὁ 10ος Κανὼν τοῦ Ἁγίου Νικηφόρου, οὔτε ἐν Κυριακῇ, οὔτε ἐν ὄλῃ τῇ Πεντηκοστῇ, ὅσον καὶ τὰ ἱερὰ ἄσματα λέγοντα ποτὲ μὲν “Σοὶ προσπίπτομεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου” ποτὲ δὲ “ Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ τῷ ἀναστάντι “καὶ ἄλλα τοιαῦτα πολλὰ . . .” Καὶ συνεχίζει. “Δὲν λέγει, λέγω ὁ κανὼν διὰ τὰς τοιαύτας γονυκλισίας, ἀλλὰ διὰ τὴν γονυκλισίαν, καθ’ ἣν ἐπάνω εἰς τὰ γόνατα κείμενοι, προσευχόμεθα, ὅ, τι λογιῆς δήλ. κάμνομεν κατὰ τὸ ἐσπέρας τῆς ἀγίας Πεντηκοστῆς”.

Δήλ. φρονοῦμεν ὅτι ναὶ μὲν ἢ κατὰ κυριολεξίαν γονυκλισίαν, ἢ ἐπαφὴ τῶν γονάτων μὲ τὸ ἔδαφος πρέπει νὰ ἀποφεύγεται κατὰ τὶς Κυριακές, ἐπειδὴ οἱ ἱ. Κανόνες εἶναι σαφῶς ἀπαγορευτικοί, οἱ λειτουργοὶ δὲ καὶ οἱ πιστοὶ κατὰ τὸν καθγιασμὸν νὰ κύπτουν τὸ σῶμα των βαθέως σὲ ἐκδήλωση προσκυνηματικῆς καὶ λατρευτικῆς στάσεως ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου. Μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν οὔτε οἱ ἱ. Κανόνες παραβιάζονται, ἀλλ’ οὔτε καὶ ἡ εὐλαβὴς διάθεσις τῶν πιστῶν παραθεωρεῖται καὶ κατακρίνεται.

Βεβαίως γνωρίζομεν ὅτι ἡ λύσις αὐτὴ θὰ προκαλέσει τὴν ἀντίδραση ἐκείνων πού συνηθίζουν νὰ γονατίζουν τὶς Κυριακές. Εἶναι ὅμως θέμα ποιμαντικῆς καὶ λειτουργικῆς ἀγωγῆς νὰ διδαχθοῦν ὀρθὰ πὼς καὶ γιατί οἱ ἱ. Κανόνες ἀπαγορεύουν τὶς γονυκλισίες τὴν Κυριακῇ. Τοῦτο εἶναι χρέος τῶν κληρικῶν μας, οἱ ὅποιοι ὀφείλουν νὰ ἀναλάβουν ἀγῶνα γιὰ νὰ διδάξουν σωστά τοὺς πιστοὺς καὶ γιὰ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ λειτουργικὸ κήρυγμα πρὸς ἐπιμόρφωση τῶν ἐνοριτῶν τους. Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ παρεισάγωνται στὴ θεία λατρεία προσωπικὰ συναισθηματικὰ στοιχεῖα πού ἀλλοιώνουν τὸν χαρακτήρα της. Καὶ δὲν χρειάζεται ἐπίσης νὰ ἀναζητοῦνται κάθε φορᾶ σχήματα ἢ καὶ προσχήματα γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν ἀποκλίσεις, πού δὲν φέρουν τὴν ἔγκριση τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θ. λατρεία δὲν εἶναι ὑπόθεση προσωπική. Ἡ Ἐκκλησία καθορίζει καὶ αὐτὴ καθώρισε τὸν ἀναστάσιμο χαρακτήρα τῆς θείας λειτουργίας, ἢ ὁποία ἀπὸ τὴν ἀρχὴ συνδέθηκε μὲ τὴν Κυριακῇ. Τὸ ὅτι ἡ θ. λειτουργία ἔχει ἀναστάσιμο καὶ ἐσχατολογικὸ χαρακτήρα δὲν χρειάζεται νὰ τὸ ἀποδείξουμε. Ἄλλωστε ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευσε τὴν τέλεση θείας Εὐχαριστίας σὲ ἡμέρες νηστείας, καὶ βέβαια σήμερα αὐτὸ ἔχει περιορισθῆ στὴν περίοδο τῆς Μέγ. Τεσσαρακοστῆς, ἀλλὰ τὸ νόημα παραμένει, ὅτι ἡ Εὐχαριστία εἶναι γεγονός ἐσχατολογικὸ καὶ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι πανηγυρική, χαρμόσυνη

καὶ λαμπρὴ (Βλ. σχετικὸ ἄρθρο τοῦ Σέβ. Μητροπολίτου Περγάμου κ. Ἰωάννου (Ζηζιούλα) μὲ τὸν τίτλο “Εὐχαριστία καὶ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ” στὴ ” Σύναξη ” 51, 1994 σ. 88-89).

Πηγή: agiazoni.gr